

The study of polysemy of derivative suffix "ین" based on literal texts

Aliakbar Bagheri Khalili*
Roja Adinepour Bagheri**

Abstract

Derivational word, based on the structural theory, is made up of a free morpheme and at least an affix. Based on this theory, the root of the derived word is not necessarily verbal; it can be a nominal or adjectival, etc. Furthermore, an affix can change the category and the meaning of the word and create polysemy. A polysemy is a linguistic unit having multiple meanings (Safavid, 1390: 111). Polysemy is studied in different levels such as morpheme, word, phrase and sentence; and conveying meaning, special usage and aesthetic aspect are some of the reasons of polysemy (Ibid: 111, 113). Polysemy in syntactic level means that morphemes induce different functions or meanings with different units while they are placed in syntagmatic axis (Ibid). Polysemy in this study is mainly of the tense type and the unit to be studied is the morpheme (-) in Farsi which will be considered in syntagmatic axis.

1. Lexical Meaning

The morpheme (-) in Persian language is one of the suffixes which is annexed to parts of speech such noun, adverb, adjective, pronoun and even verb. In some of these cases, the category of word changes and in some it remains unchanged. One of the discussions about the derivational suffix (-) is word-formation and semanticization to lexemes. Suffix (-) is substituted in the adjective position functions as semanticization not conveying meaning. Some of the most important sorts of semanticization can be cited as follows:

- 1) Material: Suffix (-) is mostly used to indicate the material of the substantive or the noun substituted by it, such as *hanin* and *karmin*.
- 2) Tense: Suffix (-) sometimes is used to indicate time proportion such as *roozin*, *dooshin*, and *rasalin*.
- 3) Ordinal: Suffix (-) in some case is the sign of ordinal adjective such as *avalin*, *dovomin*, *nakhostin* and *karhin*.
- 4) Similarity: One of the semantic functions of suffix (-) is similarity. It can be considered in different aspects: 1) Similarity in Color: the words derived from suffix (-) indicate different colors considering contextual conditions such as *bossadin*, *ghighin*, *msakin*, and *narbin* 1) Similarity in Nature: sometimes the purpose of using derivational adjectives from suffix (-) is to create natural similarity between adjective and substantive such as *ahanin* and *rozin* sometimes indicate

* Associate Professor of Persian Language and Literature, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.
aabagheri@umz.ac.ir

** Ph. D. Student of Persian Language and Literature in University of Mazandaran, Babolsar, Iran.
rojaadineh@yahoo.com

Received: 16.06.2014 Accepted: 17.10.2015

hardness and impenetrability rather than material 3) Similarity in Smell and Scent like anbarin rosimilarity in aste and flavor like shkarin and shin .

5. Weakness and Debility: one of the points which must be considered in studying the semantics of derived words from suffix (-) is the significativeness based on the sentence context. For example, the adjective arfin in the compound shibarfin , although it means mde of snow, it here does not refer to the material but it functions as an adjective. It is attributed to the weakness and debility of snow which gives the concept of weakness and debility to its substantive shir It is the same sain the compounds of tanesofalin and aghazindivar

6. Implication and Mixture / participle: the derived suffix of (-) sometimes signifies the concept of implication and mixture and grammatically it is considered as participle such as khonin in tkoonin omeshkin inmeshkinghobar .

7. Possession: Some of the relative adjectives with the suffix (-) indicate the concept of subjt and in such cases the possessor of the adjective is a state or phenomenon such as ghamin , khashmginand, and ashkin .

8. Noun Thing: Suffix (-) hardly makes a noun thing added to an imperative verb. For example, koon means made of wood by which in the past the launderers beat the dirty clothes to be washed.

2. Transmission of Meaning

Transmission of meaning as one of reasons of existence of polysemy actually is a kind of semantic extension and Olman believes that they are usually manifested in adjectives. For a linguistic form, they find different meanings because of syntagmatic structures with other forms which at first they are fully dependent on syntagmatic forms and then they find different meanings for speakers (Safavi, 1390: 114, 247). Therefore, meaning transmission and semantic extension in derived words with suffix (-) occur when the derived word loses its position and participial function in the syntagmatic axis, replaced the noun and accepts its functions and roles. For example, in Persian language the word ngarin is a relative adjective in paradigmatic axis and in some cases it rests in the position of adjective in syntagmatic axis and its meaning is dependent on noun such as ngaringolshan . But it sometimes substitutes the noun under the influence of semantic association, and transfers the meaning of substantive to it. In this way, one of the meanings of ngarin in pure Persian is sweheart and it has been so established in semantic extension that mhoogh as turned into one of the real meanings of it and its usage with substantive is not common.

3. Rhetorical Figures

Applying rhetorical figures is one of the functions of derived words with suffix (-) to convey meaning and another reason for existing of polysemy and in addition to using words, it is appeared in metaphoric and figurative forms, syllepsis, equivoque, oxymoron and zeugma.

Keyword: Suffix - , polysemy, meaning transfer, figurative use

References

- Akhavan Sales, Mehdi (1389). *The end of Shah name*, 23rd ed, Tehran: Zemestan.
- Amirmo zzi, Mohammad Ibn Abdolmalek (1362). *Divan*, Hayyeri, Nasser (emend.), Tehran: Marzban.

-
- Aminpour, Qeysar (1389). *Whole Collection of Poems*, 5th ed., Tehran: Morvarid.
 - Anvari, Hasan and Ahmadi Givi, Hasan (1368). *Persian Grammar*, two volumes, 3rd ed., Tehran: Fatemi.
 - Balkhi, Molana Jalale-Din Mohammad (1379). *Masnavi*, Estelami, Mohammad, 6th ed., volume 1&6. Tehran: sokhan.
 - -----, (1379). *Divan of Shams*, Foruzanfar, Badi o Zaman (emend.), 4th ed., two volumes. Tehran: Negah.
 - Bokhari, Amir (1339). *Divan*, Nafisi, Sa'id (emend.), Tehran: Foroqi.
 - Dehkhoda, Ali akbar (1373). *Dictionary*. 14 volumes, Tehran: University of Tehran.
 - Dehlavi, Amir Khosro (1361). *Divan*, Nafisi Sa'id (emend.), 2nd ed., Tehran: Javid.
 - Etesami, Parvin (1374). *Divan*. Tehran: Piri.
 - Farrokhi Sistani, Ali Ibne Joluq (1371). *Divan*, DabirSiaqi, Mohammad (emend.), 7th ed., Tehran: Asatir.
 - Farshidvard, Khosro (1384). *Detailed Gammar of Today*, 2nd ed., Tehran: Sokhan.
 - Ferdosi, Abolqasem (1389). *Shah name*, Khaleqi Motlaq, Jalal, 8 Volumes. Tehran: Great Islamic Encyclopedia.
 - Gogani, Fakhro-Din Asad (1381). *Vis and Ramin*, Roshan, Mohammad (emend), 2nd ed., Tehran: Sedaye Moaser.
 - Hafez shirazi. Shams-o-Ddin Mohammad (1377). *Divan*, Qazvini & Qani (emend.), 6th ed., Tehran: Asatir.
 - Kalbasi, Iran (1371). *Word's derivative structure in Persian Language of Today*, Tehran: Cultural Studies and Researches.
 - Kaqani, Afzalo-Din Badil (1375). *Divan*, Kazzazi Mir Jalal aldin .two volumes. Tehran: Markaz.
 - ----- (1378). *Divan*, Sajjadi Zia od-Din, 6th ed., Tehran: Zawar.
 - Khayyampour, Abdo-Rasul, (1388). *Persian Grammar*, 13th ed., Tehran: Sotude.
 - Koshani, Khosro (1371). *Derivation suffix in Persian Language of Today*, Tehran: University Publication Center.
 - Lyonc, John (1391). *Language and Linguistic: An introduction*, Safavi Korosh (trans.), Tehran: Elmi.
 - Mashkur, Mohammad Javad (1350). *The Formulary*, 5th ed., Matbu'at Sharq
 - Meshkato-Dini, Mehdi, (1390). *Persian Grammar, the Lexical Categories and Merge*, 5th ed., Tehran: Samt.
 - Mohtasham Kashani, Aliebn Ahmad (1373). *Divan*, Gorgani Mohammad Ali (emend.), 4th ed., Tehran: Sanayi.
 - Moqarrebi, Mostafa (1372). *Combined in Persian Language*. Tehran: Tus,
 - Naser Khosro Qobadiani (1368). *Divane Quashed*, Minovi & Mohaqeq (emend). Tehran: University of Tehran.

- NatelKhanlari, Parviz (1363). *Persian Grammar*, 5th ed., Tehran: Tus
- NezamiGanje e (1385). *Eqbalname*, Hamidian, Sa id. Tehran: Qatre.
- ----- (1368A). *Khosro and Shirin*, Hamidian, Sa id. Tehran: Qatre.
- ----- (1368B). *Makhzan ol-'asrar*, Hamidian, Sa id. Tehran: Qatre.
- ----- (1368C). *Haft Peykar*, Hamidian, Sa id. Tehran: Qatre.
- Qa ni Shirazi, Habibollah (1363). *Divan*, Hayyeri, Naser (emend).Tehran: Golshahi.
- Qarib, Abdolazim and others (1368). *Persian Grammar*, 8th ed., Tehran: Eshraqi.
- Qasem Anvar, Ali Ibn Nasir (1337). *Divan*, Nafisi, Sa id(emend.), Tehran: Sinayi.
- Rudaki Samarqandi (1373). *Divan*, Mansur, Jahangir (emend).Tehran: Zemestan.
- Sa bFabrizi, Mirza Mohammad Ali (1371). *Divan*, Qahreman Mohammad, 2nd ed., .Tehran: Elmi.
- SadiShirazi, Mosleho-Din Tehran (1387). *Sessions*, Foruqi, Mommad Ali (emend.), 8th ed., Tehtan: Qoqnus
- Sa dSalman, Mas ud (1362). *Divan*, Yasami, Rashid (emend.), Tehran: Amir Kabir.
- Safavi, Korosh (1390). *Introduction to Semantics*. Tehran: Institute of Islamic art and culture
- Sanayi Qaznavi, Majd od-Din (1387). *Hadiqatalhaqiqat and Shari'ataltariqt*, Razavi, Modarres (emend.), 7th ed., Tehran: University of Tehran.
- Sepehri,Sohrab (1363). *Hasht ketab*, 5th ed., Tehran: Tahuri.
- Vahidian Kamyar, Taqi & Emrani, Qolam Reza (1379). *Persian Grammer (1)*.Tehran: Samt.
- Yushij, Nima (1389). *Whole Collection of Poems*. Tehran: Negah.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

بررسی چندمعنایی در پسوند اشتقاقی «ین» با تکیه بر متون ادبی

علی اکبر باقری خلیلی*، روجا آدینه پورباقری**

چکیده

واژه مشتق در دستورهای مبتنی بر نظریه ساختاری آن است که از یک تکواژ آزاد و دست کم یک وند ساخته شده باشد. بر اساس این نظریه، پایه واژه کلمات مشتق الزاماً فعلی نیست و می تواند اسمی و وصفی و... نیز باشد. همچنین، وند می تواند مقوله/نوع و معنای واژه را تغییر دهد و چندمعنایی پدید آورد. چندمعنایی یعنی یک واژه از چند معنی برخوردار باشد و می تواند در سطح تکواژ، واژه، گروه و جمله بررسی شود. انتقال معنا، هنرآفرینی و کاربرد ویژه از مهم ترین علل پیدایش چندمعنایی اند. پسوند «ین» از پسوندهای زایا و فعال زبان فارسی است که با ساختن واژگان اشتقاقی، چندمعنایی پدید می آورد. نوع واژگان مشتق از پسوند «ین» غالباً صفت نسبی است و بنابراین، در جایگاه صفت می نشینند و معانی شان وابسته به همنشین، یعنی موصوف آنهاست. واژگان مذکور گاهی تحت تأثیر همنشینی معنایی، جانشین موصوف می شوند و تغییر مقوله، انتقال و افزایش معنایی را سبب می گردند. هنرآفرینی از دیگر کارکردهای واژگان اشتقاقی با پسوند «ین» برای انتقال معنا و عامل دیگر پیدایش چندمعنایی است که افزون بر کاربرد واژگان به شکل استعاری و مجازی، به صورت آرایه های استخدام، ایهام، تضاد و جناس نیز نمود پیدا می کند.

کلیدواژه ها: پسوند «ین»، چندمعنایی، انتقال معنا، هنرآفرینی

۱- درآمد

یکی از ویژگی های کلمه به خصوص اسم و صفت، ساختمان آنهاست. خانلری ساختمان اسم و صفت را به سه نوع تقسیم کرده است: (۱) ساده (۲) مرکب (۳) مشتق، و یکی از گونه های اسم و صفت مرکب را ترکیب یک کلمه مستقل با «جزء پیوند» (پیشوند یا پسوند) دانسته. او مشتق را اسم یا صفتی می داند که از ماده ماضی یا مضارع ساخته شده باشد (۱۳۶۳: ۱۵۹-۱۷۱). دستور پنج استاد ساختمان اسم را به چهار نوع تقسیم کرده است: (۱) ساده/مفرد (۲) مرکب (۳) جامد (۴) مشتق، و مانند خانلری کلمات دارای جزء پیوند را مرکب می شناسد (قریب و دیگران، ۱۳۶۸: ۳۱-۳۳). تقسیم بندی خیامپور دقیقاً همچون تقسیم بندی دستور پنج استاد است، جز این که به جای اسم ساده/مفرد، اسم بسیط به کار می برد (۱۳۴۱: ۳۳-۳۴). انوری و احمدی گیوی نیز تقسیم بندی پنج استاد و خیامپور را ذکر می کنند (۱۳۶۸: ۸۱/۲ و ۹۶-۱۰۰). فرشیدورد می آورد کلمه از نظر ساختمان بر دو قسم است: (۱) بسیط یا سازه ای یا نخستین (۲) غیربسیط یا ثانوی یا دومین؛ و کلمه غیربسیط را به چهار نوع تقسیم نموده است: الف) مشتق، ب) شبه

* aabagheri@umz.ac.ir

* دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (مسئول مکاتبات)

** rojaadineh@yahoo.com

** دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۷/۲۵

تاریخ وصول: ۱۳۹۳/۳/۲۶

مشتق، ج) مرکب، د) پیچیده (۱۳۸۴: ۱۶۶-۱۶۷). تقسیم‌بندی‌های ارائه‌شده را می‌توان از گروه دستورهای سنتی به‌شمار آورد، اما دستورهایی که بر مبنای نظریه ساختاری نوشته شده است، تقسیم‌بندی نسبتاً دقیق‌تری ارائه کرده‌اند که براساس آن، ساختار کلمه را چهار گونه برشمرده‌اند: ۱) ساده (۲) مرکب (۳) مشتق (۴) مشتق-مرکب. از دیدگاه این گروه، مشتق آن است که در ساختمان آن یک تکواژ آزاد و دست کم یک «وند» وجود داشته‌باشد (وحیدیان و عمرانی، ۱۳۷۹: ۹۲-۹۴ و ۱۰۷). در تقسیم‌بندی مذکور، دو نکته مهم را در باره کلمات مشتق باید در نظر داشت، یکی این‌که تکواژ آزاد در کلمات مشتق الزاماً فعلی نیست بلکه می‌تواند فعلی، اسمی، صفتی و... نیز باشد؛ دیگر این‌که «وند» یا تکواژ وابسته می‌تواند مقوله/نوع و معنای واژه را - دست کم از لحاظ قبض و بسط- تغییر دهد؛ مثل شیر+ین= شیرین، که از یک طرف از لحاظ نوع از اسم به صفت تغییر کرد و تغییر معنایی را هم پذیرفته، و از طرف دیگر، می‌تواند در بافت‌های خاص خود، کارکرد اسمی هم داشته‌باشد. بنا بر این، تعریف و مصادیق واژه مشتق در این پژوهش مبتنی بر دستور ساختاری است و پسوند «ین» یکی از پسوندهای زنده و پویا و پر بسامد زبان فارسی است که کمتر به‌صورت مستقل بررسی شده و با توجه به اهمیت، این پسوند در این پژوهش در متون ادبی مورد کنکاش قرار گرفته است.

۲- سؤال و فرضیه پژوهش

سؤال پژوهش این است که کارکردهای پسوند اشتقاقی «ین» چیست؟

فرضیه پژوهش حاضر مبتنی است بر اینکه پسوند «ین» سه کارکرد دارد: ۱) کارکرد ساختاری که می‌تواند موجب تغییر مقوله یا نوع/کلمات شود. ۲) کارکرد معنایی که سبب شکل‌گیری چندمعنایی می‌گردد. ۳) کارکرد هنری که در متون ادبی اسباب زیبایی سخن را فراهم می‌سازد.

۳- روش پژوهش

روش این پژوهش توصیفی-تحلیلی و واحد تحلیل بیت‌هایی از متون ادبی است که پسوند اشتقاقی «ین» در آنها به‌کار رفته است.

۴- پیشینه پژوهش

چندمعنایی در سطح تکواژ به‌صورت محدود توسط برخی از پژوهشگران بررسی شده است. کشانی (۱۳۷۱) از جمله محققانی است که در کتاب «اشتقاق پسوندی در زبان فارسی امروز» تکواژهای زبان فارسی را مورد تحلیل قرار داده، اما تحلیل‌های وی بر پایه «چندمعنایی» نیست. کلباسی (۱۳۷۱) نیز در فصل چهارم کتاب *ساخت اشتقاقی واژه در فارسی امروز*، به بررسی معانی برخی پسوندها روی آورده است. جز کشانی، دیگران کمتر به بررسی معنا یا چندمعنایی پسوندها به‌ویژه پسوند اشتقاقی «ین» پرداخته‌اند و آنچه در کتاب‌های دستوری آمده نیز بسیار مختصر است (خانلری، ۱۳۶۳: ۱۶۵-۱۶۶؛ قریب و دیگران، ۱۳۶۸: ۶۰؛ خیامپور، ۱۳۴۱: ۴۸؛ انوری و احمدی، ۱۳۶۸: ۱۴۵/۲-۱۴۷).

۵- چارچوب مفهومی پژوهش

۵-۱- واژه

چون «وند» در واحد بزرگ‌تر، یعنی واژه به‌کار می‌رود، شایسته است ابتدا تعریفی از واژه به دست داده شود. واژه «از نظر ساخت صرفی از یک یا چند واژک تشکیل شده و در سلسله‌مراتب واحدهای دستوری زبان در ساختمان گروه به‌کار می‌رود» (کلباسی، ۱۳۷۱: ۲۱) و واژک یا تکواژ «کوچک‌ترین واحد معنی‌دار یا نقش‌دار زبان است که در سلسله‌مراتب واحدهای دستوری زبان در ساختمان واژه به‌کار می‌رود» (همان). واژک یا تکواژ به دو دسته تقسیم می‌شود: الف) تکواژ قاموسی یا آزاد که کاربرد و معنای

مستقل دارد و قابل تقسیم به اجزای کوچک‌تر نیست؛ مانند کتاب، هوا، خوب؛ ب) تکواژ مقید یا وابسته که معنا و کاربردی مستقل ندارد و در کنار واژگ آزاد معنا پیدا می‌کند؛ مثل «گر» در کارگر یا «زار» در گلزار.

۵-۲- وند/تکواژ

گفته‌اند: «وند از انواع واژگ مقید است که به تنهایی و به‌طور مستقل به‌کار نمی‌رود» (همان: ۲۲). مشکوه‌الدینی نیز وند را یکی از زیرگروه‌های تکواژ می‌شناسد (۱۳۹۰: ۱۴). وحیدیان نیز از وند با عنوان تکواژ دستوری یاد می‌کند و همچون کلباسی و مشکوه‌الدینی آن را به دو دسته تصریفی و اشتقاقی تقسیم می‌کند (۱۳۷۹: ۷). **وند تصریفی**، تکواژی است که کاربرد و معنای مستقل ندارد و با اضافه‌شدن به پایه‌واژه، مقوله آن را تغییر نمی‌دهد و معنای جدیدی نیز به آن اضافه نمی‌کند. این تکواژها «روابط دستوری خاصی را در جمله نشان می‌دهند» (مشکوه‌الدینی، ۱۳۹۰: ۱۷)، مثل نشانه‌های جمع یا «ی» نکره. **وند اشتقاقی**: به تکواژهایی گفته می‌شود که «تنها به‌طور محدود به‌عنوان پیشوند یا پسوند همراه پایه‌واژه‌های خاصی به‌کار می‌روند» (همان: ۱۶). این وندها چند ویژگی دارند: ۱) غالباً مقوله پایه‌واژه را تغییر می‌دهند و واژه متفاوت می‌سازند. ۲) با همه پایه‌واژه‌های یک دسته یا مقوله به‌کار نمی‌روند (همان: ۱۶-۱۷)، به‌عنوان نمونه می‌توان تکواژ «مند» را ذکر کرد که به اسم‌هایی چون کار، دانش و هوش اضافه می‌شود و با ساخت کلمات جدید کارمند، دانشمند و هوشمند، نوع آنها را از اسم به صفت تغییر می‌دهد اما نمی‌تواند به اسم‌هایی چون ترس و غم و خشم اضافه شود و واژه‌های ترس‌مند و غم‌مند و خشم‌مند بسازد. بنابراین، می‌توان گفت کاربرد این‌گونه وندها سماعی است، نه قیاسی. وندهای اشتقاقی خود به سه گونه پیشوند، میانوند و پسوند تقسیم می‌شوند. پیشوند قبل از پایه‌واژه، پسوند بعد از آن و میانوند در درون پایه‌واژه جای دارد. با توجه به اینکه موضوع این مقاله پسوند اشتقاقی «ین» است، از بین وندها مختصری در باره پسوند توضیح داده خواهد شد.

۵-۳- پسوند

مشکوه‌الدینی پسوند را تکواژ مشتق‌سازی می‌داند که همیشه به‌همراه پایه‌واژه در ساخت واژه مشتق به‌کار می‌رود. او واژه‌های مشتق پسوندی را به دو دسته فعلی و غیرفعلی تقسیم می‌کند (۱۳۹۰: ۳۱-۳۶)، اما کشانی تعریف جدیدی از پسوند ارائه کرده می‌نویسد: «پسوند عنصر زبانی غیرمستقل (غیرقاموسی) و گاهی نیز مستقل (قاموسی) است که به آخر یک کلمه که ریشه نامیده می‌شود، متصل می‌شود و غالباً در معنی و حالت دستوری آن تصرف می‌کند (و گاهی هیچ تغییری در آنها به‌وجود نمی‌آورد) و مشتقاتی می‌سازد که معمولاً در گروه‌های دستوری و لغوی خاص دسته‌بندی می‌شوند» (۱۳۷۱: ۵). همچنین، او پسوندها را به سه گروه تقسیم می‌کند: پسوندهای حقیقی، پسوندواژه‌های فعلی و پسوندواژه‌های اسمی (همان).

۵-۴- چندمعنایی

چندمعنایی یعنی یک واحد زبانی از چند معنی برخوردار شود (صفوی، ۱۳۹۰: ۱۱۱). لاینز نیز می‌آورد: «در چندمعنایی ما با یک واژه سر و کار داریم که چند معنی دارد ... و یکی از عوامل اصلی و دخیل در تغییر معنی، بسط استعاری است» (لاینز، ۱۳۹۱: ۸۹-۹۱). «چندمعنایی را می‌توان در سطوح مختلفی چون تکواژ، واژه، گروه و جمله مورد بررسی قرار داد، هرچند در سنت، چندمعنایی تنها در سطح واژه اهمیت یافته و تحلیل آن نیز به همین سطح محدود گشته‌است... اولمان به دو نوع چندمعنایی همزمانی و در زمانی اشاره می‌کند ... و به علل پیدایش چندمعنایی و طبقه‌بندی این علل می‌پردازد و در این باره به انتقال معنا، کاربرد ویژه، هنرآفرینی و تأثیرپذیری بیگانه اشاره می‌کند» (صفوی، ۱۳۹۰: ۱۱۱ و ۱۱۳). چندمعنایی در سطح تکواژهای دستوری یعنی اینکه «تکواژها به هنگام همنشینی با واحدهای مختلف، نقش‌های متفاوت یا به‌عبارت دقیق‌تر، معانی متفاوتی را القا می‌کنند» (همان). چندمعنایی در این مقاله غالباً از نوع در زمانی و واحد بررسی، تکواژ «ین» است که در همنشینی با پایه‌واژه‌ها مورد توجه قرار خواهد گرفت.

۶- واژگان اشتقاقی با پسوند «ین»

پسوند «ین» از پسوندهای زایا و فعال زبان فارسی و تقریباً پرکاربردترین پسوند پس از «ی» نسبت است. مهم‌ترین کارکرد این پسوند در مباحث دستوری، ساخت صفت نسبی است و پایه‌واژه آن می‌تواند اسم، ضمیر، صفت و... باشد، اما تغییر ساختاری که با افزودن «ین» بر اساس کارکرد واژه‌ها در بافت جمله‌ها پدید می‌آید، بدین شکل است که اسم‌ها گاه به صفت تغییر مقوله می‌دهند و نوع یا طبقه دستوری‌شان عوض می‌شود و گاه بر اساس جایگاه و کارکرد، تغییر مقوله/نوع نمی‌دهند و نوع پایه‌واژه ثابت می‌ماند. بنابراین، برای تبیین ساختار واژگان اشتقاقی با پسوند «ین»، ضرورت دارد تا ساختار این قبیل واژه‌ها به صورت همزمانی یا در زمانی و بر اساس پایه‌واژه و تأثیرگذاری معنایی «ین» بر آنها بررسی شود. در همین باره، مثلاً ضمیر هم به صفت تغییر مقوله می‌دهد و هم ضمیر باقی می‌ماند ولی صفت‌ها غالباً بدون تغییر نوع، در درون طبقه خود دستخوش تغییر به صفت نسبی، شمارشی، پرسشی و... می‌شوند. جدول زیر نمودار این امر است:

پایه‌واژه	تغییر ساختار/ مقوله
آهن، بستد: اسم ذات	آهنین، بستدین: صفت نسبی
نگار، پوست: اسم ذات	نگارین، پوستین: اسم ذات
خشم، غم: اسم معنی	خشمین، غمین: صفت نسبی
دوم، چندم: صفت شمارشی ترتیبی	دومین، چندمین: صفت شمارشی ترتیبی
بزرگتر، بهتر و مه: صفت تفضیلی	بزرگترین، بهترین و مهین: صفت عالی
کدام: صفت/ضمیر پرسشی	کدامین: صفت/ضمیر پرسشی
پس، پیش: قید	پسین، پیشین: صفت نسبی
خوش، تار، نو: صفت مطلق	خوشین، تارین، نوین: صفت نسبی
کوب، بز، بن مضارع	کوبین، بزین: صفت فاعلی
بُر، مال: بن مضارع	بُرین، مالین: صفت نسبی در معنی صفت مفعولی

چنان‌که در جدول فوق مشاهده می‌شود، پسوند «ین» همیشه مقوله پایه‌واژه را تغییر نمی‌دهد، بلکه این کلمات بر اساس جایگاه و کارکردشان در جمله، گاه نوع یا مقوله اولیه خود را حفظ می‌کنند؛ یعنی اگرچه ساختارشان مثلاً از «ساده» به «مشتق» تغییر پیدا کرده است، مقوله‌شان تغییر نمی‌یابد؛ مثلاً در این بیت:

جانا کدام سنگدل بی‌کفایت است / کو پیش زخم تیغ تو جان را سپر نکرد؟
(حافظ، ۱۳۷۷: ۱۶۸)

«کدام» صفت پرسشی و ساختارش ساده است و با تبدیل کردنش به «کدامین»، اگرچه ساختارش از ساده به مشتق تغییر کرده است، مقوله/نوع آن در بیت زیر همچنان به‌عنوان صفت پرسشی ثابت مانده است:

کدامین بار کالا سوی منزلگه رسد آخر / که هشیار است، کی بیدار، کی بیمار؟
(یوشیج، ۱۳۸۹: ۵۹۳)

کدامین باد بی‌پروا / دانه این نیلوفر را به سرزمین خواب من آورد؟ (سپهری، ۱۳۶۳: ۱۲۰)
نمونه‌هایی را از آنچه در جدول بالا ذکر شد، می‌توان در محور همنشینی بیت‌های زیر مشاهده کرد:

● اسم ذات + «ین» = صفت

بلی نخل خرمای مریم بخندد بر آن / نخل مومین که غیلان نماید

(خاقانی، ۱۳۷۵، ج ۱: ۲۲۲)

● اسم ذات + «ین» = اسم ذات

همی پوستین بود پوشیدنش / ز ارزن بـدی نیـز جوشـیدنش
(فردوسی، ۱۳۸۹، ج ۸: ۱۹۵)

● اسم معنا + «ین» = اسم معنا

خشمین بر آن کسی شو کز وی گزیر باشد / یا غیر خاک پایش کس دستگیر باشد
(بلخی، ۱۳۸۷، ج ۱: ۳۴۱)

● صفت شمارشی + «ین» = صفت شمارشی

پنجمین کشور از تو آبادان / وز تو شش کشور دگر شادان
(نظامی، پ ۱۳۸۶: ۳۱)

صفت تفضیلی (برتر) + «ین» = صفت عالی (برترین)

رفت، خفت، حیف / او بهترین، عزیزترین دوستان من / جان من و عزیزتر از جان من (اخوان، ۱۳۸۹: ۹۲)

● قید + «ین» = صفت

نور نخستین شناس و صورِ پسین دان / روح و جسد را به هم هوای صفاهان
(خاقانی، ۱۳۷۵، ج ۱: ۴۲۵)

هابیل را نام نخستین بود... / یوسف، برادرم نیز / تنها به جرم نام تو / چندین هزار سال / زندانی عزیز زلیخا بود (امین‌پور، ۱۳۸۹: ۲۶۴)

۷- معانی واژگانی در پسوند اشتقاقی «ین»

یکی از موضوعات قابل بحث در بارهٔ پسوند اشتقاقی «ین»، واژه‌سازی و معنابخشی به واژه‌پایه‌هاست. پسوند «ین» در این کارکرد در جایگاه صفت واقع شده است، وظیفهٔ معنابخشی را بر عهده دارد، نه انتقال معنا را. گونه‌های معناسازی آن را می‌توان به قرار ذیل ذکر کرد:

۱) جنس: پسوند «ین» غالباً برای بیان جنس موصوف یا اسمی که جانشین آن شده به کار می‌رود، مثل: آهنین، آتشین، برفین، حریرین، چرمین، فولادین، گندمین: «حریرین جامه را بر تن ز دش چاک / بلورین سینه را می‌کوفت بی‌باک (گرگانی، ۱۳۸۱: ۷۰). بدیهی است که «حریرین» در بیت مذکور می‌تواند دال بر لطافت جامه، ثروت و اشرافیت صاحب آن نیز باشد، اما اینجا معنای اصلی واژه‌پایه‌ها در هریک از مدخل‌ها مورد توجه قرار گرفته است، نه معانی ضمنی‌شان. ۲) زمان: پسوند «ین» گاه بیانگر نسبت زمانی است؛ نظیر امروزین، دوشین، پرن‌دوشین، امسالین، پارین: «در خزان و باد خوف حق گریز / آن شقایق‌های پارین را بریز» (بلخی، ۱۳۷۹: ۲۰۰/۶د). «پادشاه فتح بر تختش لمیده است، / بس شب دوشین بر او سنگین و بزم آشوب بگذشته» (یوشیج، ۱۳۸۹: ۶۳۱). «چگونه می‌شد در رگ‌های بی‌فضای این تصویر / همهٔ گرمی خواب دوشین را ریخت؟» (سپهری، ۱۳۶۳: ۸۶).

۳) جهت و مکان: پایین، زیرین، فرودین، زبرین، بالایین: «جانست ز آسپاش سنگ زیرین / این صورت بیقرار بالایین است» (بلخی: ۱۳۸۷: ۱۳۰/۱/۲د). «زی جوهران علوی رهبرگشت / این جوهرکثیف فرودینم» (ناصرخسرو، ۱۳۶۸: ۱۳۶).

۴) ترتیب: پسوند «ین» در پاره‌ای از موارد نشانهٔ صفت ترتیبی است؛ مانند اولین، دومین، نخستین، آخرین، واپسین، و این در

حالتی است که وابسته اسم قرارگیرد؛ مثل دومین و واپسین در: «چندان که نگه می‌کنم ای رشک پری / بارِ دومین از اولین خوبتری» (سعدی، ۱۳۸۷: ۶۹۸). «بهر دو باره زادن جانت ز امهات / زین واپسین مشیمه دیگر گذشتنی است» (خاقانی، ۱۳۷۵: ۶۹۸/۱)، اما واژگان اشتقاقی از پسوند «ین» می‌توانند در جایگاه اسم قرار گرفته نقش‌های اسم را بپذیرند؛ مثلاً در بیت مذکور از سعدی، «اولین» در جایگاه اسم نشسته و نقش متممی پذیرفته یا «پایین و هشتمین» در بیت‌های زیر نقش نهاد/ مسندالیه را پذیرفته است:

از بن هربرگی و همی آویزان / و کلامی نی، / نامی نی، / پایین، جاده بی‌رنگی. / بالا، خورشید هماهنگی (سپهری، ۱۳۶۳: ۲۵۵).

هشتمین هست خانه نکبات که از آن مرد را رسد آفات
(سنایی، ۱۳۸۷: ۷۰۱)

(۵) شباهت: از دیگر کارکردهای معنایی پسوند «ین» شباهت و همانندی است. این شباهت می‌تواند از جهات مختلفی مورد توجه قرارگیرد؛ به قرار زیر:

(۱-۵) شباهت در رنگ: کلمات مشتق از پسوند «ین» با توجه به موقعیت‌های بافتی بر رنگ‌های متفاوتی مانند سرخ، سبز، زرد، سیاه، سفید و... دلالت می‌کنند؛ مثلاً کلماتی چون «بسدین، عقیقین، آتشین و خونین» بیانگر رنگ «سرخ» اند:

خونریز ماست غمزه جادوت پس چرا خونین سلب شده است لب معجزآورت
(خاقانی، ۱۳۷۵: ۷۸۶/۲)

حال دل دور از عقیق آتشین او مپرس این کباب تر به خون دل شد از اخگر جدا
(صائب، ۱۳۷۱: ۶/۱)

و کلماتی مثل «مشکین و عنبرین» در بیت‌های زیر، رنگ «سیاه» را بازگو می‌کنند:

در شبی عنبرین بدین خمایی کُرد بهرام جنگ بهرامی
(نظامی، ۱۳۸۶: ۱۲۴)

ماه آمد برون از ابر مشکین به شاهنشاه درآمد چشم شیرین
(همان: ۸۲)

همچنین واژگانی چون «بلورین، سیمین و مرمیرین» حکایت از رنگ «سفید» دارند:

جزیره‌های بلورین به قیرگون دریا / به یک نظاره شدند، / چو رقع‌های سیه بر سپید پیراهن (اخوان، ۱۳۸۹: ۵۲)
ببرد از من قرار و طاقت و هوش بست سنگین دل سیمین بناگوش
(حافظ، ۱۳۷۷: ۲۴۳)

صفت نسبی «زرین» گاه بر رنگ «زرد» دلالت می‌کند:

گفتم کز بهر خرج هدیه پذیرد ز من عارض سیمین تو این رخ زوین سلب
(خاقانی، ۱۳۷۵: ۷۸۰/۲)

«زمردین» گاه رنگ «سبز» را با خود دارد:

کنندند ز باغ، خار و خس را گردید چمن، زمردین رنگ
(اعتصامی، ۱۳۷۴: ۲۴۵)

(۲-۵) شباهت در ماهیت: گاهی هدف از کاربرد صفت‌های مشتق از پسوند «ین» ایجاد ارتباط شباهت ماهیتی بین صفت و موصوف است؛ مثلاً در ابیات زیر، شاعر با کاربرد «آهنین و رویین» بین سختی و محکمی آهن و روی با «دیوار و تن» رابطه ایجاد

کرده و بدین شیوه، استواری و آسیب‌ناپذیری موصوف‌ها را اراده کرده است:

وگر راهم سراسر مار باشد برو صد آهنین دیوار باشد

(گرگانی، ۱۳۸۱: ۱۸۲)

اگر رویین تنی جسم آفت توست همان جان فریدون شو که بودی

(بلخی، ۱۳۸۷: ۹۸۸/۲د)

البته تعیین اینکه معنای ماهیتی یک واژه چیست، بسیار سخت است؛ زیرا مؤلفه‌های مختلفی می‌تواند تعیین‌کننده آن باشند و بررسی این معانی به‌ویژه در حوزه ادبیات که خیالپردازی و باریک‌اندیشی در آن، نقش برجسته‌تری دارد، دشوارتر می‌نماید؛ مثلاً «سنگین» در بیت «ای که صبر از من طمع داری و هوش / بار سنگین می‌نهی بر لاغری» (سعدی، ۱۳۸۷: ۶۲۴)، معنای «وزن زیاد» دارد، ولی در بیت «ببرد از من قرار و طاقت و هوش / بت سنگین دل سیمین بناگوش (حافظ، ۱۳۷۷: ۲۴۳)، معنای بی‌رحمی و مساوت قلب را با خود دارد.

۳-۵) **شبهات در بو و رایحه**، مثل «عبرین» در: «آن گوی معبر است در جیب/یا بوی دهان عنبرین بوست؟» (سعدی، ۱۳۸۷: ۶۶۷). **شبهات در طعم و مزه**، مانند «شکرین و شیرین» در: «ساقی آرد گه خمارشکن / فقع شکرین ز دانه ناره» (خاقانی، ۱۳۷۵: ۲۵۸/۱) و «سرو زیبا و به زیبایی بالای تو نه / شهد شیرین و به شیرینی گفتار تو نیست» (سعدی، ۱۳۸۷: ۴۳۵)؛ و **شبهات در شکل**، مانند «نرگسین» در: «پیش در تو، هر شب خاقانی از هوایت / دو چشم نرگسین را خونابه بار کرده» (خاقانی، ۱۳۷۵: ۱۰۱۳/۲).

۶) **نهایت**: در بیشتر کتاب‌های دستوری یکی از کارکردهای پسوند «ین» را ساخت «صفت عالی یا برترین» دانسته و در تعریف آن آورده‌اند: «موصوفی را در صفتی مشترک با همه موصوف‌های همجنس می‌سنجد و آن را بر همگان برتری می‌دهد. نشانه صفت برترین، پسوند «ترین» است که به آخر صفت مطلق افزوده می‌شود: باهوش‌ترین، بزرگ‌ترین» (انوری و احمدی، ۱۳۶۸: ۵۹/۲). وحیدیان نیز صرف نظر از توضیحاتی که ذکر کرده، ساخت صفت عالی یا برترین را چنین آورده است: «صفت بیانی + ترین = صفت عالی» (۱۳۷۹: ۷۲). چند نکته در باره صفت عالی قابل تأمل است:

نخست چنانکه اکثر دستورها آورده‌اند، این صفت، سنجشی است و لذا، ساختار آن باید دارای اصول و منطق علمی باشد و به صورت پلکانی حاصل شود، نه جهشی. بر این اساس، صفت تفضیلی و دارندگان آن از صفت مطلق و صاحبان آن حاصل می‌شود؛ مثلاً «باهوش‌تر» از میان «باهوش‌ها» برگزیده می‌شود، پس ساخت آن: «صفت مطلق + تر» است؛ اما «باهوش‌ترین» در یک فرایند منطقی، پس از سنجش «باهوش‌ترها» با یکدیگر، از میان آنها انتخاب می‌گردد. پس، ساختار آن هم به صورت پلکانی باید «صفت تفضیلی + ین» باشد، نه به صورت جهشی «صفت مطلق + ترین». بنابراین، کسانی به درستی اشاره می‌کنند که «ین» از صفت‌های تفضیلی، صفت‌های عالی می‌سازد» (۱۳۷۱: ۳۷). دوم اینکه صفت‌هایی مثل مهین، بهین، پیشین، و نظایر آن دلالت بر این دارند که نشانه صفت عالی «ین» است، نه «ترین»؛ زیرا کلمات مذکور که معنای عالی را با خود دارند، فقط با «ین» ساخته شده‌اند. سوم اینکه می‌توان گفت انتخاب نام «صفت عالی» از باب مجاز است و گرنه این صفت نه فقط بر عالی که بر «دانی» هم دلالت می‌کند؛ مثل دون‌ترین، پست‌ترین، رذل‌ترین و کوچک‌ترین. از این رو، می‌توان گفت یکی از کارکردهای پسوند اشتقاقی «ین» بیان نهایت چیزی فارغ از ارزشگذاری آن است و معانی مثبت یا منفی، پسندیده یا ناپسند در موقعیت‌های بافتی مشخص می‌شوند و در غالب مدخل‌هایی که در ادامه بررسی می‌شوند، معنای نهایت نهفته است.

۷) **ضعف و ناتوانی**: یکی از نکاتی که در بررسی معنی‌شناختی واژگان مشتق با پسوند «ین» باید مورد توجه قرارگیرد، معناپذیری آنها بر اساس بافت جمله است. اگرچه تصور می‌شود این دسته از واژگان با توجه به ساختار اشتقاقی‌شان غالباً جنس را بیان می‌کنند، واقعاً اینکه واژه‌پایه چه معنایی دارد تا به‌عنوان معنای جنس مورد توجه قرارگیرد، بسیار دشوار است؛ زیرا اکثر

واژه‌پایه‌ها، چندمعنا هستند و چون واژه‌پایه می‌تواند معانی مختلفی داشته‌باشد، واژگان مشتق از پسوند «ین» نیز با توجه به بافت می‌توانند چندمعنایی را به ذهن منتقل کنند؛ مثلاً در بیت زیر:

ابر اگر بردارد از دریای استیلاش آب شیرِ برفین بر کند گوش از سر شیرِ عرین

(محتشم، ۱۳۷۳: ۱۶۲)

صفت نسبی «برفین» اگرچه به معنای ساخته از برف است، ولی نه جنس، بلکه صفت آن، یعنی ضعف و سستی «برف» مورد نظر بوده، به موصوفش «شیر» مفهوم ضعف و ناتوانی می‌بخشد و ضمن ایجاد تقابل با «شیرِ عرین»، به صورت اغراق‌آمیز به تحقیر شیرِ عرین و تعظیم ممدوحش می‌پردازد یا در بیت: «دارم تنی سفالین، دل سختی تو بر سر/ کس سنگ را چه گوید، گر بشکند سبویی» (دهلوی، ۱۳۶۱: ۵۶۵)، «تن سفالین» به معنی «تن ضعیف و ناتوان» است یا در بیت: «چه سداً آهین پیشش، چه کاغذین دیوار/ چه کوه زرین پیشش، چه دانه ارزن» (بخاری، ۱۳۳۹: ۱۸۷)، «کاغذین دیوار» به معنی «دیوار سست و ضعیف» است. همچنین مولوی در مصراع دوم بیت «پای استدلالیان چوبین بود/ پای چوبین سخت بی‌تمکین بود» (۱۳۷۹: ۱۹۱/۱د)، از «چوبین» ضعف و سستی چوب و طبیعتاً ناتوانی فکری استدلالیان را مد نظر دارد.

۸) بی‌ارزشی و ارزشمندی: واژگان اشتقاقی با پسوند «ین» گاه تضاد میان دو یا چند پدیده را توصیف کرده، از آن برای فضاسازی بیان مقاصد ثانویه بهره می‌برند؛ چنان‌که در بیت زیر:

عنانِ چرمین گر سایدی ز فیض سخاش به دستش اندر زرین شدی دوالِ عنان

(فرخی، ۱۳۷۱: ۲۵۳)

«چرمین» در جایگاه صفت نشسته و «زرین» در جایگاه اسم و دارای نقش مسندی است. علاوه بر تفاوت در جایگاه که «چرمین» به دلیل وابستگی، بر موصوف (عنان) تأکید دارد و زرین به دلیل استقلال بر خود (زرین)، «چرمین و زرین» در تقابل با یکدیگر نیز هستند. چرمین مفهوم بی‌ارزشی و زرین ارزشمندی عنان را بیان می‌کند و شاعر از این هردو برای برجسته‌سازی «سخاوت ممدوح» سود جسته است در بیت:

چه سداً آهین پیشش، چه کاغذین دیوار چه کوه زرین پیشش، چه دانه ارزن (بخاری، ۱۳۳۹: ۱۸۷)

«زرین» اگرچه بر ارزشمندی دلالت دارد: (۱) با ایجاد تقابل بین «کوه زرین» و «دانه ارزن» (۲) با آوردن حرف تسویه «چه» برای آن دو، و برابر نهادن آنها در نزد ممدوح، هر دو را تحقیر و بی‌ارزش کرده و بدین وسیله با اغراقی شاعرانه، به تعظیم و بزرگداشت ممدوح پرداخته، سخاوت او را برجسته کرده‌است.

۹) آلودگی و آغستگی / صفت مفعولی: پسوند اشتقاقی «ین» گاه معنای آلودگی و آغستگی را با خود داشته، از لحاظ نوع دستوری صفت مفعولی به‌شمار می‌آید؛ مثلاً در بیت «گویی که دوباره تیرِ خونین/ نمرود به آسمان برانداخت» (خاقانی، ۱۳۷۵: ۹۵۱/۲)، خونین در جایگاه صفت مفعولی و به معنی خون‌آلود/خون‌آلوده است یا در بیت «از اثر خاک تو مشکین غبار/ پیکر آن بوم شده مشکبار» (نظامی، ب ۱۳۸۶: ۲۳)، مشکین، صفت مفعولی پیشین و به معنی مشک‌آمیز و خوشبوست.

شایان توضیح است که پسوند اشتقاقی «ین» گاه به صورت مطلق، صفت مفعولی می‌سازد، مثلاً واژه «آجین» (از آجدن)، به معنی «با سوزن سوراخ کرده» به‌کاررفته: «ز شاخ گوزنان رمه در رمه / زمین بیشه‌ای گشت آجین همه» (دهخدا، ۱۳۷۳: ذیل آجین) یا «نگارین» هرگاه به معنی «نگاشته» باشد، صفت مفعولی است.

۱۰) دارندگی: پاره‌ای از صفت‌های نسبی با پسوند «ین» بر معنای فاعلی دلالت می‌کنند و در این‌گونه موارد، موصوف مالک، صاحب یا دارنده صفت، حالت یا پدیده‌ای است مثل شرمین، غمین، خشمین، رشکین: «هزارساله ادب را به یک ققدح ببری/خمار عشق تو نگذاشت دیده شرمین» (بلخی، ۱۳۸۷: ۷۸۰/۲د). در این‌گونه موارد، گاه واژه‌پایه «بن فعل» است، مثلاً در نمونه زیر، واژه

بزین (از بزیدن = وزیدن) به معنای وزان، وزنده به کار رفته است (مقرئ، ۱۳۷۲: ۷۰)

از غلامان سبک یکی بگـزین که رود زی نسا چو باد بـزین
(سنایی، ۱۳۸۷: ۵۴۷).

۱۱) نام افزار: پسوند «ین» به ندرت با اضافه شدن به بن مضارع، «اسم آلت/نام افزار» می‌سازد؛ مثلاً «کوبین» در بیت زیر به معنای چوبی است که گازران هنگام شست و شو جامه‌های چرکین را با آن می‌کوبیدند:
وانگهی فرزند گازر گازری سازد ز تو شوید و کوبد ترا در زیر کوبین زرنگ (دهخدا، ۱۳۷۳: ذیل کوبین)

۸- انتقال معنا

چنان‌که قبلاً اشاره شد، انتقال معنا یکی از عوامل پیدایش چندمعنایی و «در اصل نوعی گسترش معنایی است که به اعتقاد اولمان معمولاً در صفات تظاهر می‌یابد. یک صورت زبانی به دلیل همنشینی با صورت‌های دیگر، معانی متفاوتی می‌یابد که در آغاز کاملاً وابسته به صورت‌های هم‌نشین شده‌اند و سپس برای اهل زبان معانی مختلف آن واژه به حساب می‌آیند... (از این رو) به دلیل همنشینی معنایی واحدهای زبان، امکان انتقال مفاهیم هم‌نشین شده به یکدیگر پدید می‌آید. این انتقال می‌تواند به حدی برسد که مفهوم یک واحد زبان به طور کامل به واحد دیگر منتقل شود و این واحد در معنی تازه‌ای به کار رود» (صفوی، ۱۳۹۰: ۱۱۴ و ۲۴۷). بنابراین، انتقال معنا در واژگان اشتقاقی با پسوند «ین» زمانی اتفاق می‌افتد و موجب چندمعنایی می‌شود که واژه مشتق از «ین» جایگاه و کارکرد وصفی خود را در محور همنشینی/افقی از دست دهد و جانشین اسم/موصوف شده، کارکرد یا نقش‌های آن را بپذیرد؛ مثلاً، در زبان فارسی «نگارین» در محور عمودی از لحاظ نوع، صفت نسبی است و در پاره‌ای از کاربردها در محور افقی هم در جایگاه صفت می‌نشیند و معانی‌اش وابسته به موصوف/اسم است؛ همچون:

غلام چشم آن ترکم که در خواب خوش مستی نگارین گلشنش رویست و مشکین سایان ابرو
(حافظ، ۱۳۷۷: ۳۱۹)

اما گاه تحت تأثیر همنشینی معنایی، جانشین موصوف/اسم می‌شود و معنای موصوف به آن منتقل می‌گردد. از همین رهگذر، یکی از معانی «نگارین» در متون فارسی مطلق معشوق است و در این افزایش معنی چنان استوار می‌شود که «معشوق» به یکی از معانی حقیقی آن تبدیل می‌شود و کاربردش با موصوف مرسوم نیست؛ مثل:

نگارینا شنیدستم که گاه محنت و راحت سه پیراهن سلب بوده‌ست یوسف را به عمر اندر
(رودکی، ۱۳۷۳: ۱۲۱)

یا «پوستین» که جانشین «لباس» شده، کاربردش به معنی لباس به قدری قوی است که کاربران زبان در فهم معنا دچار مشکل نمی‌شوند؛ چنان‌که فردوسی گوید:

همی پوستین بود پوشیدنش ز ارزن بُدی نیـز جوشیدنش
(۱۳۸۹: ۱۹۵/۸)

و بر اساس همین انتقال معنا و تغییر مقوله به اسم است که فردوسی صفت سیاه را برای آن به کار می‌برد:

بپوشی همان پوستین سیاه یکی کارد بستان و بنورد راه
(همان: ۱۹۸)

در بیت زیر:

آب گردد پیش او گر آتـشـین باشد سلیح موم گردد پیش او گر آهـنـین باشد سوار

(امیرمعزی، ۱۳۶۲: ۲۱۷)

«آتشین» و «آهنین»، هردو جانشین اسم شده نقش مسندی پذیرفته‌اند. می‌توان گفت «آتشین» علاوه بر معنای ایهام‌آمیز، در بافت مورد نظر، معنای نافذ و کارآمد بودن و آهنین، معنای پر قوت و قدرت بودن را دارند و در تقابل با آب و موم قرار می‌گیرند. شاعر با این توصیف کارآمدی سلاح و قدرت سوار را خوار داشته، به بزرگداشت ممدوح پرداخته‌است. «نمکین» در بیت زیر، جانشین اسم شده، نقش مسند یا تمییز در دستور ستنی را ایفا کرده‌است:

لب ساغر به مذاقم نمکین می‌آید چشم شور که خم اندر خم این مینا داشت؟

(صائب، ۱۳۷۱: ۵۸۱/۲)

برای تبیین انتقال معنا می‌توان نمونه‌های فراوانی از میان واژگان مشتق با پسوند «ین» ذکر کرد که برای رعایت اختصار به ذکر بعضی از انتقال معنا در واژه «شیرین» بسنده می‌گردد:

(۱) مقابل تلخ، آنچه شکر دارد:

به خار تلخ شیرین بود گستاخ جو شیرین شد رطب، خار است بر شاخ

(نظامی، الف ۱۳۸۶: ۲۱۱)

(۲) معشوق فرهاد:

من همان روز ز فرهاد طمع بیریدم که عنان دل شیدا به کف شیرین داد

(حافظ، ۱۳۷۷: ۱۵۲)

(۳) دلپسند و خوشایند:

گهی اشعار من خواند، گهی ابیات من خواند و گر شیرین، سخن گویم مرا شیرین سخن خواند

(فرخی، ۱۳۷۱: ۴۰۷)

(۴) دلربا:

شیوه و ناز تو شیرین، خط و خال تو ملیح چشم و ابروی تو زیبا، قد و بالای تو خوش

(حافظ، ۱۳۷۷: ۲۴۶)

(۵) لذت‌بخش:

ای چو روی زنگیان رویت سیا تلخ آید طاعت و شیرین گناه

(قاسم انوار، ۱۳۳۷: ۱۶۷)

۹- هنر آفرینی

یکی دیگر از عوامل پیدایش چندمعنایی، هنر آفرینی است. «منظور از هنر آفرینی همانا کاربرد استعاری و مجازی واژه هاست که به تدریج می‌تواند به چندمعنایی واژه منجر شود» (صفوی، ۱۳۹۰: ۱۱۴). در اینجا استعاره نه در اصطلاح و معنی ستنی بلکه در معنی‌شناسی شناختی‌اش - کاربرد واژه در معنی مجازی یا ثانوی - مدنظر است که «پدیده‌ای لاینفک از زبان روزمره است... (از این منظر) انتخاب بسیاری از واژه‌هایی که (مثلاً) به بدن ما مربوطند، به‌جای واژه‌هایی که ذهنی‌تر می‌نمایند، سبب می‌گردد تا کاربرد استعاری به چندمعنایی واژه‌های مرتبط به بدن ما منجر شود» (همان: ۳۷۲)، مثل ایستادن به‌جای صبر کردن یا دیدن به‌جای فهمیدن که نشان‌دهنده این واقعیت‌اند که جانیشینی معنایی می‌تواند به چندمعنایی منجر شود (همان: ۳۷۲-۳۷۳). بنابراین، بعضی از موضوعات مدخل‌های مختلف این مقاله و بسیاری از آنچه را که در مدخل «مقایسهٔ پسوند «ین» با چند پسوند مشابه» خواهد آمد، می‌توان کاربرد استعاری خواند؛ مثلاً معانی متعدّد سنگی و سنگین این‌گونه‌اند؛ مانند (۱) سنگین شدن آستن (۲) سنگین شدن زن (۳)

سنگین شدن چشم ۴) سنگین شدن بیماری ۵) سنگین شدن فضا و... افزون بر این‌ها، یکی دیگر از نمودهای هنرآفرینی واژگان اشتقاقی با پسوند «ین»، آرایه‌سازی یا صنعت‌پردازی در بافت‌ها و موقعیت‌های مناسب است. به‌همین سبب، واژگان اشتقاقی زمانی که چنین کارکردی می‌یابند، علاوه بر ایجاد چندمعنایی، ارزش زبانی و ادبی‌شان اهمیتی بیشتری پیدا می‌کند و مرکز ثقل معنی و زیبایی می‌گردند. مهم‌ترین آرایه‌ها با واژگان اشتقاقی از پسوند «ین» را می‌توان به قرار زیر برشمرد:

۹-۱- استخدام

در این آرایه، واژه مشتق با پسوند «ین» در ارتباط با مشبه دارای یک معنا و در ارتباط با مشبه‌به دارای معنای دیگری است؛ مثلاً در بیت زیر، از واژه «بسدین» هم معنای جنس مد نظر است و هم معنای رنگ. معنای جنس با «هاون» و معنای رنگ (سرخ) با «لاله» در ارتباط است:

به سرخ لاله سیه داغ‌ها ماند که رنگ سوده عنبر به بسدین هاون
(قآنی، ۱۳۶۳: ۵۱۸)

یا در بیت زیر:

هست زنج بلورین گوی و در آن بلور پیدا خیال حسن لطیفی و دلبری
(سعدسلیمان، ۱۳۶۲: ۶۵۲)

واژه «بلورین» برای زنج، شباهت در رنگ (شفاف و روشن) و برای گوی، شباهت در شکل را بازگو می‌کند. حافظ در بیت زیر، شکرین را برای میوه به معنای شیرین و برای کلک به معنای دلنشین به‌کار برده‌است:

کلک حافظ شکرین میوه نباتی است بچین که در این باغ نبینی ثمری بهتر از این
(حافظ، ۱۳۷۷: ۳۱۵)

۹-۲- ایهام

با توجه به ماهیت چندمعنایی پسوند «ین»، یکی از کارکردهای واژگان مشتق از آن، ایجاد آرایه ایهام است؛ برای نمونه در بیت: «این نسیم خاک شیراز است یا مشک ختن / یا نگار من پریشان کرده زلف عنبرین؟» (سعدی، ۱۳۸۷: ۵۹۲)، واژه «عنبرین» با عنایت به دو ویژگی رنگ و بو، می‌تواند به معنای الف (زلف سیاه، ب) زلف خوشبو باشد. همچنین است «مشکین» در «ز رخسارش ز حسن جعد مشکین / کجا از تیره شب ماهی برآید؟» (دهلوی، ۱۳۶۱: ۱۷۸). «سیمین» در بیت زیر بر اساس دو ویژگی جنس و رنگ می‌تواند به معنای الف) از جنس نقره (سخت و مقاوم)، ب) سفید باشد:

سعدیا با ساعد سیمین نشاید پنجه کرد گرچه بازو سخت داری زور با آهن مکن
(سعدی، ۱۳۸۷: ۵۸۹)

۹-۳- تضاد

یکی دیگر از کارکردهای هنری واژگان مشتق با پسوند «ین»، آرایه تضاد است؛ چنان‌که «آتشین و آهنین» و «چرمین و زرین» در بیت‌های زیر تضاد ایجاد کرده‌اند:

آب گردد پیش او گر آتشین باشد سلیح موم گردد پیش او گر آهنین باشد سوار
(امیر معزی، ۱۳۶۲: ۲۱۷)

عنان چرمین گر سایدی ز فیض سخاش به دستش اندر زرین شدی دوال عنان
(فرخی، ۱۳۷۱: ۲۵۳)

۹-۴- جناس تام

از دیگر آرایه‌هایی که با کلمات مشتق از پسوند «ین» در آثار ادبی دیده می‌شود، جناس تام است؛ چنان‌که در بیت:

بنده خاکین به خدمت نیم رو خاکین رسید / سهم خسران پس نهاد و سهم خسرو پیشوا

(خاقانی، ۱۳۷۸: ۲۲)

واژه خاکین در «بنده خاکین» به معنای کوچک و کم‌مقدار بوده، و در محل صفت نشسته است ولی در «نیم رو خاکین» به معنای خاک‌آلود و در جایگاه قید حالت قرار گرفته‌است یا در بیت زیر، «سیمین» در «ساعد سیمین» سفیدی و لطافت و در «جام سیمین» جنس و ارزشمندی را بازگو می‌کند:

چون بود گلچهره ساقی باده رنگین گو مباحش / ساعد سیمین چو باشد جام سیمین گو مباحش

(صائب، ۱۳۷۱: ۲۳۶۰/۵)

۱۰- مقایسهٔ پسوند «ین» با چند پسوند مشابه

یکی از موضوعات قابل توجه دربارهٔ چندمعنایی واژگان مشتق از پسوند «ین» مقایسهٔ آنها با پاره‌ای از پسوندهای همانندش است که می‌توان آنها را به دو دستهٔ هم‌معنا و متفاوت در معنا تقسیم کرد.

۱۰-۱- هم معنا با «ین»: در این دسته، واژگان اشتقاقی جای دارند که چه با پسوند «ین» به‌کار روند و چه با پسوندهای دیگر، مثلاً «ی» که یکی از پرکاربردترین آنهاست، چندان تفاوت معنایی ایجاد نمی‌کنند و تفاوتشان بیشتر از نظر آهنگ، ادبی یا غیرادبی بودن و سطح کاربران است و در بررسی مقایسه‌ای آنها، با تکیه بر پسوند «ی» و چند پسوند دیگر می‌توان موارد زیر را ذکر کرد:

۱) می‌توان گفت واژگان اشتقاقی با پسوند «ی» نسبت به واژگان اشتقاقی با پسوند «ین»، کاربرد عامتر و گسترده‌تری دارند؛ چنان‌که هم در زبان معیار (محاوره) به‌کار می‌روند و هم در زبان ادبی، مثل برفی، مسی، نیلی؛ اما واژگان اشتقاقی با پسوند «ین» ادبی‌تر بوده، به‌ویژه در شعر، کاربرد بیشتری دارند. دربارهٔ برتری صبغهٔ ادبی آنها می‌توان گفت چون در تقطیع واژگان مختوم به «ین»، حرف «ن» حذف می‌شود و رکن عروضی هجای آخر این کلمات با کلمات مختوم به «ی» یکی می‌شود، مثل همانندی وزن «برفین و نیلین» با «برفی و نیلی»، نتیجه گرفته می‌شود که گزینش واژگان مختوم به «ین» به سبب جنبهٔ ادبی آنهاست:

در عالم پراتش در محو سر اندرکش / در عالم هستی بین نیلین سر چون قاقم

(بلخی، ۱۳۸۷: ۵۶۴/۱)

گلین خانه‌ای کو سرای من است نه من / هیکلی دان که جای من است

(نظامی، ۱۳۸۵: ۲۷۵)

۲) علاوه بر تمایز کاربرد میان پسوند «ین» و «ی»، نکتهٔ مهم دیگر این است که بعضی از کلمات، پسوند «ی» را نپذیرفته، فقط با «ین» به‌کار می‌روند، مثل پایین، بالین، برین، دوشین، پارین، پرندوشین و....

۳) بعضی از واژگان مشتق از پسوند «ین» با واژه‌های مشتق از پسوند «گین» یا «ناک» کاربرد همسان دارند و می‌توان گفت هم‌معنا هستند؛ مانند غمین با غمگین و غمناک. خشمین با خشمگین و خشمناک. شرمین با شرمنده. زورین با زورمند: «چرب نرمی سدا راه سیل آفت می‌شود/ بادهٔ زورین نمی‌سازد کدو را سینه چاک» (صائب، ۱۳۷۱: ۲۰۵/۵).

۱۰-۲- متفاوت در معنا با «ین»: در این گروه، واژگان اشتقاقی جای می‌گیرند که اگرچه کاربردهای آنها با پسوندهای «ین» یا «ی» در پاره‌ای از موارد هم‌معنایی دارد، تفاوت معنایی‌شان کاربرد متمایز از یکدیگر را رقم زده موجب خلق چندمعنایی می‌گردد؛ مثل دو واژهٔ «کاغذی» و «کاغذین». معانی «کاغذی» عبارت است از: ۱) آنچه از کاغذ ساخته شده باشد. کاغذین: لیرهٔ کاغذی، کلاه کاغذی ۲) خرده‌فروش ۳) جعبه‌ای که در آن کاغذ می‌گذارند ۴) کاغذگر، کاغذساز ۵) کاغذفروش ۶) درختچه‌ای زیتنی ۷) هر چیزی که پوست آن به‌غایت نازک باشد؛ مانند بادام کاغذی و لیموی کاغذی:

تا کی شوی ترش‌رو شیرین‌شمال من مکتوب عاشق است این لیموی کاغذی نیست
(سراج‌المحققین، به نقل از فرهنگ آندراج)

معانی کاغذین عبارت است از: (۱) هر چیز ساخته شده از کاغذ. کاغذی (۲) هر چیز ناستوار و سست، مثل کاغذین سد / دیوار یا کاغذین طناب:

چه سد آهین پیشش، چه کاغذین دیوار چه کوه زرین پیشش، چه دانه ارزن
(بخاری، ۱۳۳۹: ۱۸۷)

اما کاغذین جامه یا پیراهن، کارکرد ویژه‌ای دارد. در متون حقوقی و تاریخی بیشتر به معنای واقعی و پیشینه آن اشاره شده و در متون ادبی دستمایه مفهوم‌سازی و مضمون‌پروری قرار گرفته و کنایه از عجز و بیچارگی است. کاغذین جامه، جامه‌ای بوده از کاغذ که متظلم می‌پوشید و نزد حاکم می‌رفت و او در می‌یافت که وی دادخواه است و به دادش می‌رسید (دهخدا، ۱۳۷۳: ذیل کاغذی و کاغذین با دخل و تصرف)

کاغذین جامه به خوناب بشویم که فلک رهنمونیم به پای علم داد نکند
(حافظ، ۱۳۷۷: ۱۶۷)

دو واژه «سنگی» و «سنگین» نمونه دیگری از واژگان مشتق از پسوند «ین» و «ی» هستند که کاربرد هر یک از شکل‌های «سنگی» و «سنگین» در پاره‌ای از موارد تفاوت معنایی پدید می‌آورد. معانی «سنگی» عبارت است از: (۱) منسوب به سنگ، از سنگ (۲) عاقل، وزین، جسور، دلیر: (بدو گفت رهام جنگی منم / هنرمند و بیدار و سنگی منم) (فردوسی، ۱۳۸۹: ۸۱/۳) (۳) مخفف سنگین به معنی ثقیل، گران. معانی «سنگین» عبارت است از: (۱) صفت نسبی، آنچه از سنگ ساخته باشند (۲) وزین، ثقیل، ضد سبک (۳) باوقار (۴) گرانها، قیمتی؛ و معانی کنایی آن عبارت است از: (۱) رنگین (۲) اصیل و نجیب (۳) متمرّد و سرکش (۴) نحس و شوم (۵) استوار و محکم (۶) ناگوار، بدگوار؛ و پاره‌ای از ترکیبات دارای معانی کنایی: (۱) سنگین شدن آستن (۲) سنگین شدن زن (۳) سنگین شدن چشم (۴) سنگین شدن بیماری (۵) توبه سنگین (۶) حرف سنگین (۸) خواب سنگین (۹) دست سنگین (۱۰) دل سنگین / سنگین دل (۱۱) غم سنگین (۱۲) گوش سنگین (دهخدا، ۱۳۷۳: ذیل سنگی و سنگین با دخل و تصرف)؛ چنان‌که مشاهده می‌شود تفاوت معنایی بین سنگی و سنگین و ترکیبات آنها، به‌ویژه ترکیب‌های ساخته از «سنگین» در حدی است که واژه «سنگی» به هیچ وجه در جایگاه آنها کاربرد ندارد و در همه این موارد معنا برآمده از بافت و محور همنشینی و نتیجه آن ایجاد چندمعنایی است.

نتیجه

(۱) نوع واژگان مشتق از پسوند «ین» غالباً صفت نسبی است اما این واژگان اشتقاقی تحت تأثیر همنشینی معنایی، جانشین موصوف / اسم شده، انتقال معنا را سبب می‌گردند و در نتیجه، نقش‌های اسم را می‌پذیرند.

(۲) اگرچه پسوند «ین» با ایجاد تغییر معنا موجب چندمعنایی می‌گردد، همیشه مقوله پایه‌واژه را تغییر نداده بلکه گاهی مقوله پایه‌واژه ثابت می‌ماند.

(۳) یکی از کارکردهای مهم پسوند «ین» واژه‌سازی و معنابخشی به پایه‌واژه‌هاست. واژگان اشتقاقی با پسوند «ین» در این حالت در جایگاه صفت می‌نشینند و معانی‌شان وابسته به همنشینی، یعنی موصوف / اسم آنهاست، مثل گلشن نگارین و یار شیرین.

(۴) یکی دیگر از کارکردهای واژگان اشتقاقی با پسوند «ین» انتقال معناست. انتقال معنا از عوامل پیدایش چندمعنایی است. واژگان اشتقاقی با پسوند «ین» در این حالت جانشین موصوف / اسم شده، افزایش معنایی پیدا می‌کنند؛ مثل نگارین و شیرین.

(۵) هنر آفرینی از دیگر کارکردهای واژگان اشتقاقی با پسوند «ین» برای انتقال معنا و عامل دیگر پیدایش چندمعنایی است که علاوه بر کاربرد واژگان به شکل استعاری و مجازی، به‌صورت آرایه‌های استخدام، ایهام، تضاد و جناس نیز نمود پیدا می‌کند.

منابع

۱. اخوان ثالث، مهدی (۱۳۸۹). *آخر شاهنامه*، چ ۲۳، تهران: زمستان.
۲. اعتصامی، پروین (۱۳۷۴). *دیوان*، تهران: پیری.
۳. امیرمعزی، محمدبن عبدالملک (۱۳۶۲). *دیوان*، تصحیح ناصر هیّری، تهران: مرزبان.
۴. امین پور، قیصر (۱۳۸۹). *مجموعه کامل اشعار*، چ ۵، تهران: مروارید.
۵. انوری، حسن و احمدی گیوی، حسن (۱۳۶۸). *دستور زبان فارسی*، چ ۲، ج ۳، تهران: فاطمی.
۶. بخاری، عمق (۱۳۳۹). *دیوان*، تصحیح سعید نفیسی، تهران: فروغی.
۷. بلخی، مولانا جلال‌الدین محمد (۱۳۷۹). *مثنوی*، تصحیح محمد استعلامی، چ ۶، دفتر ۱ و ۶، تهران: سخن.
۸. _____ (۱۳۸۷). *دیوان شمس*، تصحیح بدیع الزمان فروزانفر، چ ۴، ج ۲، تهران: نگاه.
۹. پادشاه، محمد (۱۳۶۳). *فرهنگ آندراج*، به تصحیح محمد دبیرسیاقی، چ ۲، تهران: کتاب‌فروشی خیام.
۱۰. حافظ شیرازی، شمس‌الدین محمد (۱۳۷۷). *دیوان*، تصحیح قزوینی و غنی، به کوشش ع. جربزه‌دار، چ ۶، تهران: اساطیر.
۱۱. خاقانی، افضل‌الدین بدیل (۱۳۷۵). *دیوان*، تصحیح میرجلال‌الدین کزازی، چ ۲، تهران: مرکز.
۱۲. _____ (۱۳۷۸). *دیوان*، تصحیح ضیاء‌الدین سجادی، چ ۶، تهران: زوار.
۱۳. خیامپور، عبدالرسول (۱۳۸۸). *دستور زبان فارسی*، چ ۱۳، تهران: ستوده.
۱۴. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳). *لغت‌نامه*، چ ۱۴، تهران: دانشگاه تهران.
۱۵. دهلوی، امیرخسرو (۱۳۶۱). *دیوان کامل*، تصحیح سعید نفیسی، چ ۲، تهران: جاوید.
۱۶. رودکی سمرقندی (۱۳۷۳). *دیوان*، تصحیح جهانگیر منصور، تهران: زمستان.
۱۷. سپهری، سهراب (۱۳۶۳). *هشت کتاب*، چ ۵، تهران: طهوری.
۱۸. سعد سلمان، مسعود (۱۳۶۲). *دیوان*، تصحیح رشید یاسمی، چ ۲، تهران: امیرکبیر.
۱۹. سعدی شیرازی، مصلح‌الدین (۱۳۸۷). *غزلیات*، تصحیح محمدعلی فروغی، چ ۸، تهران: ققنوس.
۲۰. سنایی غزنوی، مجدالدین آدم (۱۳۸۷). *حدیقه‌الحقیقه و شریعه‌الطریقه*، تصحیح مدرس رضوی، چ ۷، تهران: دانشگاه تهران.
۲۱. صائب تبریزی، میرزا محمد علی (۱۳۷۱). *دیوان*، به کوشش محمد قهرمان، چ ۲، تهران: علمی و فرهنگی.
۲۲. صفوی، کوروش (۱۳۹۰). *درآمدی بر معناشناسی*، تهران: پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی.
۲۳. فرخی سیستانی، علی‌بن جولوغ (۱۳۷۱). *دیوان*، تصحیح محمد دبیرسیاقی، چ ۷، تهران: اساطیر.
۲۴. فردوسی، ابوالقاسم (۱۳۸۹). *شاهنامه*، تصحیح جلال خالقی مطلق، چ ۸، تهران: دایره‌المعارف بزرگ اسلامی.
۲۵. فرشیدورد، خسرو (۱۳۸۴). *دستور مفصل امروز*، چ ۲، تهران: سخن.
۲۶. قآنی شیرازی، حبیب‌الله (۱۳۶۳). *دیوان کامل*، تصحیح ناصر هیّری، تهران: گلشایی.
۲۷. قاسم انوار، علی‌بن نصیر (۱۳۳۷). *کلیات*، تصحیح سعید نفیسی، تهران: سنایی.
۲۸. قریب، عبدالعظیم و دیگران (۱۳۶۸). *دستور زبان فارسی*، چ ۸، تهران: اشراقی.
۲۹. کشانی، خسرو (۱۳۷۱). *اشتقاق پسوندی در زبان فارسی امروز*، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
۳۰. کلباسی، ایران (۱۳۷۱). *ساخت اشتقاقی واژه در فارسی امروز*، تهران: مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
۳۱. گرگانی، فخرالدین اسعد (۱۳۸۱). *ویس و رامین*، تصحیح محمد روشن، چ ۲، تهران: صدای معاصر.
۳۲. لاینز، جان (۱۳۹۱). *درآمدی بر معنی‌شناسی زبان*، ترجمه کورش صفوی، تهران: علمی.

۳۳. محتشم کاشانی، علی بن احمد (۱۳۷۳). *دیوان*، به کوشش محمدعلی گرگانی، ج ۳، تهران: سنایی.
۳۴. مشکوه‌الدینی، مهدی (۱۳۹۰). *دستور زبان فارسی، واژگان و پیوندهای ساختی*، ج ۵، تهران: سمت.
۳۵. مشکور، محمدجواد (۱۳۵۰). *دستورنامه*، ج ۵، تهران: مطبوعاتی شرق.
۳۶. مقربی، مصطفی (۱۳۷۲). *ترکیب در زبان فارسی*، تهران: توس.
۳۷. نائل خانلری، پرویز (۱۳۶۳). *دستور زبان فارسی*، ج ۵، تهران: توس.
۳۸. ناصرخسرو قبادیانی، ابومعین (۱۳۶۸). *دیوان قصاید، مینوی و محقق*، ج ۳، تهران: دانشگاه تهران.
۳۹. نظامی گنجه‌ای، الیاس (۱۳۸۵). *اقبال‌نامه*، تصحیح سعید حمیدیان، تهران: قطره.
۴۰. _____ (الف ۱۳۸۶). *خسرو و شیرین*، تصحیح سعید حمیدیان، ج ۸، تهران: قطره.
۴۱. _____ (ب ۱۳۸۶). *مخزن الاسرار*، تصحیح سعید حمیدیان، ج ۱۰، تهران: قطره.
۴۲. _____ (پ ۱۳۸۶). *هفت پیکر*، تصحیح سعید حمیدیان، ج ۶، تهران: قطره.
۴۳. وحیدیان کامیار، تقی و عمرانی، غلامرضا (۱۳۷۹). *دستور زبان فارسی (۱)*، تهران: سمت.
۴۴. یوشیج، نیما (۱۳۸۹). *دیوان کامل اشعار*، تهران: نگاه.

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی